

BAJORŲ PASAULIEČIŲ IR KATALIKŲ DVASININKŲ BEI VIENUOLIŲ TEISINIŲ GINČŲ IR KONFLIKTŲ SPECIFIKA VILNIAUS MIESTE XVIII AMŽIUJE

DOMININKAS BURBA

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

2014. 61

SANTRAUKA. Tiriant teisinius bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių konfliktus XVIII a. Vilniuje aiškėja, kad tokių bylų būta nemažai. Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų, Lietuvos metrikos asesorių teismo, Lietuvos izdo tribunolo bylų medžiaga suteikia nemažai informacijos apie ekonominius finansinius ir smurtinius konfliktus Vilniaus erdvėje. Ekonominiai finansiniai konfliktai dažniausiai kildavo dėl mokesčių, prekybos, muitų Vilniuje tarp bajorų pasauliečių ir dvasininkų bei vienuolių. Kita nemaža bylų grupė – konfliktai dėl skolų negrąžinimo. Buvo konfliktų ir dėl nuosavybės, dėl statant padarytų nuostolių, testamentų, bet jie nebuvo dažni. Iš smurtinių konfliktų galima išskirti kūno sužalojimo, nelegalaus įkalinimo, miesto namų užpuolimo ir plėšimo. Nors gausiausi buvo kūno sužalojimo nusikaltimai, proporcingai (palyginti su kitais Vilniaus paviete įvykusiais bajorų nusikaltimais) aiškėja, kad jie buvo retesni nei tokie mažai paplitę nusikaltimai kaip miesto namų užpuolimai. Straipsnyje analizuojama medžiaga neleidžia spręsti apie kažkokius sisteminius konfliktus tarp dviejų visuomenės sluoksnių, tai buvo daugiau tik asmeniniai, kai kada instituciniai konfliktai. Vertinant bylų informaciją galima teigti, kad sprendžiant smurtinius ir nesmurtinius konfliktus tarp bajorų pasauliečių bei katalikų dvasininkų Vilniuje juntamas tam tikras lygiavertiškumas. Bajorai pasauliečiai bei dvasininkai buvo iš esmės vieno luomo atstovai. Nors jų statusas ir priklausymas institucijoms buvo skirtingas, bet interesai, erdvė, padėtis visuomenėje, galimybės per teisminį procesą, net gyvenimo būdas buvo iš esmės tapatūs. Dažnai dvasininkai atstovavo būtent savo giminės, o ne savo visuomeninio sluoksnio interesams.

RAKTAŽODŽIAI: teisiniai ginčai, katalikų dvasininkai, vienuoliai, bajorai, Vilnius, miestas.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) miestų istorija vargu ar gali būti įvairiapusiškai nagrinėjama be bajorijos ir bažnyčios institucijų šaltinių¹. Todėl bajorijos teismų, seimelių, kapitulos, vienuolynų ir bažnyčių dokumentų tyrimai apie miestų visuomenės raidą gali pasakyti ne mažiau negu magistratų ar kitų miestų savivaldos institucijų šaltinių studijos. Nors didesniuosiuose šalies

¹ Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslų tarybos podoktorantūrinės stažuotės programą. Projekto tema „Bajorai Vilniaus mieste XVIII amžiuje: statusas, sudėtis, santykiai su kitomis bendruomenėmis“ (sutarties Nr. 004/12).

miestuose galiojo vadinamoji Magdeburgo teisė, bajorai pasauliečiai ir dvasininkai bei vienuoliai kūrėsi juose, stiprino savo įtaką². Tačiau miesto istorija yra ne tik miestiečių istorija, tiriant miestus būtina atkreipti dėmesį į visas šioje erdvėje gyvenusias bendruomenes, jų vidaus ir tarpusavio santykius. Norint giliau suvokti Vilniaus kaip LDK sostinės raidą Naujaisiais laikais verta daugiau dėmesio skirti šio miesto erdvėje gyvenusiems ir tarpusavyje bendravusiems luomams bei kitoms visuomenės grupėms. Paskutiniais metais Vilniaus miesto praeičiai skirtų tyrimų sparčiai gausėja, historiografija tiria ar bent paliečia vis daugiau naujų ir svarbių klausimų. Tad tokia tema kaip bajorų įtaka Vilniuje ir jų interesai yra išties svarbi ir aktuali.

Visų pirma reikėtų atsakyti į klausimą, ar galima tyrime atskirti dvasininkų bei vienuolių ir bajorų pasauliečių sluoksnius. Visi hierarchai, absoliuti dauguma aukštesniųjų ir vidutinės, netgi žemesnės grandies dvasininkų, vienuolynų viršininkų bei vienuolių buvo kilę iš bajorų, atstovaudavo savo luomo, giminės, politinės grupuotės interesams. Vis dėlto specifinis dvasininkų ir vienuolių statusas ir priklausymas kitoms institucijoms leidžia į šias dvi visuomenės grupes žvelgti kaip į atskiras. Luomo termino darbe visgi vengiama.

Apie dvasininkų ir vienuolių bei pasauliečių tarpusavio santykius Vilniuje yra rašyta, nors ir negausiai. Šia tema užsiminė Juozas Jurginis³ ir Povilas Pakarklis⁴. Katalikų dvasininkų ir bajorų pasauliečių teisinius ginčus nagrinėjo Algirdas Baliulis⁵ ir Reda Bružaitė⁶, bet šiuose darbuose apžvelgiamas ankstyvesnis laikotarpis bei tiriamos bylos ne iš Vilniaus, o daugiausia iš kitų LDK regionų. Katalikų baž-

² Apie miestiečių ir bajorų ginčus per LDK Ketverių metų seimą žr.: Glemža L. Instrukcijos LDK miestų deputatams į apygardų suvažiavimus. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, kn. 3. Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2001, 113–124; Glemža L. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos požiūris į miestų problemą Ketverių metų seimo laikais (1788–1792). *Lietuvos istorijos metraštis*, 2001, t. 1, 59–72; Glemža L. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*. Monografija. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010; Glemža L. Socialinių grupių susidūrimai LDK miestuose. *Darbai ir dienos*, 2001, t. 28, 33–50; Glemža L. Vaidai miestuose ir miesteliuose: kova už savivaldą 1791–1792 metais. *Darbai ir dienos*, t. 37, 2004, 57–74; Burba D. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, 2013, t. 59, nr. 2(92), 77–90.

³ Jurginis J. *Vilniaus miestiečių savivaldybės santykiai su feodalinėmis jurisdikcijomis 16-ame amžiuje*. Disertacija istorijos mokslų kandidato laipsniui įgyti. Vilnius, 1947, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 76, b. 8; Jurginis J. Reakcinis bažnytinių jurisdikcijų vaidmuo Vilniaus istorijoje. *Lietuvos istorijos instituto darbai*, 1951, t. 1, 88–153.

⁴ Žr.: Pakarklis P. *Ekonominė ir teisinė katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*. Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956; arba Pakarklis P. *Raštai; Ateizmas*, ats. red. Bronius Vaitkevičius; tekstą parengė ir paaiškinimus parašė Ingė Lukšaitė. Vilnius, Mintis, 1987, 207–478.

⁵ Baliulis A. Asesorių teismo sprendimai dėl bažnyčių turto ir dešimtinės XVII a. *Lituanistica*, 2006, nr. 4, 23–35.

⁶ Bružaitė R. LDK papapinės dvasininkijos ir pasauliečių teisminiai ginčai XVI a. (Lietuvos metrikos teismų bylų knygų duomenimis). *Istorijos šaltinių tyrimai*. Sudarė Darius Antanavičius, 2011, t. 3, 59–84.

nyčios problemas Vilniaus seimelyje svarstė Robertas Jurgaitis⁷. Pasirodė ir keletas darbų apie kapitulos⁸ bei jėzuitų ordino⁹ atstovų teisinius ginčus Vilniuje ir Vilniaus pavieta. Vis dėlto šiuose darbuose nėra platesnės santykių tarp dvasininkų bei vienuolių ir bajorų pasauliečių Vilniaus erdvėje analizės, nebandyta nustatyti pagrindinių tendencijų.

Kiltų klausimas, kodėl pasirinktas nagrinėti tik vienas tarpusavio santykių aspektas – teisiniai konfliktai? Viena vertus, jie yra lengviau aptinkami ir išskiriami. Dvasininkai ir vienuoliai bei pasauliečiai, kaip jau minėta, gyveno ir veikė dažniausiai drauge, tad jų veiklos šaltiniai neretai identiški. Kita vertus, jie pasako ir nušviečia daug bendradarbiavimo faktų.

Siekiant ištyrinėti tokią plačią temą, kaip dviejų gausių visuomenės grupių tarpusavio santykiai, reikėtų pasiremti įvairių institucijų šaltiniais. Dvasininkų bei vienuolių ir pasauliečių bajorų santykiams Vilniuje nagrinėti šaltinių netrūksta, tačiau jų vienpusiškumas lemia daugelį problemų. Lietuvos valstybės istorijos archyve išlikusi gausi dokumentų bazė gali daug atskleisti apie teisinius šių socialinių grupių ginčus. Vilniaus pavieto pilies ir žemės teismų, ir Lietuvos išdo tribunolo bylos, taip pat Lietuvos metrikos knygose esantys asesorių teismų protokolai tapo šio darbo šaltiniais. Kiekvienas jų turi savo specifiką. Pvz., viena iš pagrindinių bajorų institucijų – Išdo tribunolas – nagrinėjo išskirtinai finansinių ginčų bylas, todėl jame gausu medžiagos apie mokesčius, muitus, skolas, nesutarimus dėl nekilnojamo turto. Tai buvo visos valstybės institucija ir Vilniaus bylos, juolab susijusios su dvasininkų bei vienuolių ir bajorų pasauliečių santykiais, šiame šaltinių komplekse nedominuoja. Nedaug informacijos apie LDK sostinėje vykusius konfliktus ir Vilniaus pavieto pilies ir žemės knygose. Jose daugiausia bylų iš kaimo ar miestelio erdvės. Pilies teismo bylose daug informacijos apie smurtinius, žemės teismo knygose tokių bylų taip pat esama, bet vyrauja ekonominiai ginčai. Kaip jau minėta, šiuose šaltiniuose neatsiskleidžia visuomenės grupių bendradarbiavimo specifika, neretai trūksta tolesnės konfliktų sekos. Kituose šaltiniuose tai dažniausiai neatsispindi. Dėl to sunkiau suprasti kontekstą. Deja, bet kita išlikusi medžiaga – naratyviniai šaltiniai (memuaristika, korespondencija) apie teisinius visuomenės sluoksnių konfliktus kalba gana šykščiai ir jos panaudojimas problemiškas. Reikia

⁷ Jurgaitis R. *Katalikų bažnyčios problemos Vilniaus seimelyje (1696–1764)*, LDK: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos studijos. Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001, 82–87.

⁸ Burba D. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, 72–83.

⁹ Burba D. Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji: 1734–1773 m. Vilniaus pavieto teismų knygų informacija, Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas = Jesuits in Lithuania (1608–2008): life, work, heritage: [straipsnių rinkinys] / Lietuvos jėzuitų provincija, Lietuvos nacionalinis muziejus. Sudarė Neringa Markauskaitė; vertė Aušra Simanavičiūtė. Vilnius, Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, 161–176.

pripažinti, kad šis tyrimas – žvilgsnis daugiau iš bajorų pusės, dvasininkijos bei vienuolių šaltiniai (pvz., kapitulos knygos, dvasinių teismų bylos) nėra panaudoti.

Straipsnio tikslas – parodyti šių dviejų visuomenės sluoksnių konfliktų Vilniuje specifiką ir išsiaiškinti, ar galima konstatuoti sisteminius nesutarimus ar tik pavienių asmenų bei institucijų konfliktus. Keliami uždaviniai: nustatyti, išskirti ir išnagrinėti, kokie ekonominiai finansiniai ir smurtiniai bajorų pasauliečių ir dvasininkų bei vienuolių konfliktai Vilniuje būdavo dažniausi, aiškintis, kaip jie būdavo sprendžiami.

Tekste pateikiama nemažai pavyzdžių iš to meto Vilniaus erdvėje kildavusių nesutarimų. Savaime suprantama, kad vargu ar pavyktų surinkti ir įvertinti didžiąją dalį šaltinių, susijusių su plačia temos problematika. Nuodugniau šių dviejų visuomenės sluoksnių santykius galima bus nagrinėti būsimosiose studijose.

Darbo apimtis – 1717–1775 m. Tai laikotarpis nuo Šiaurės karo pabaigos ir Nebyliojo seimo iki Nuolatinės tarybos įsteigimo – valstybės biurokratizacijos pradžios. Ypatingų demografinių kataklizmų ir kitų itin didelių socialinių sukrėtimų nuo 1717 m. ir vėliau nei visoje valstybėje, nei Vilniuje neįvyko. Tiesa, kiek valstybės reformos realiai paveikė to meto visuomenę, atsakyti dar sudėtinga. Tačiau 1775 m., kaip naujos vidaus politikos pradžia, pasirinkti galutine tyrimo riba.

Tyrime neretai sunku atskirti, kurie konfliktai buvo tikrai ekonominiai finansiniai, kurie tik smurtiniai. Daugelis bylų turi ir vienų, ir kitų požymių. Pvz., ypač Iždo tribunolo bylose dažni konfliktai dėl mokesčių ar muitų, po kurių kilo muštynės, nelegalūs įkalinimai. Kita vertus, pvz., pilies teismo dokumentuose kartais nurodomos smurto priežastys – skolos, nesutarimai dėl nuosavybės ir pan. Straipsnyje konfliktai atskiriami pagal kaltinimų ir institucijos (teismų), kuriai buvo adresuotas skundas, pobūdį. Pvz., skundas Lietuvos iždo tribunolui dėl kontrakto nesilaikymo, per kurį buvo pasisavintos prekės, sumušti ir įkalinti jas gabenę žmonės, skiriamas prie ekonominių finansinių konfliktų. O štai kaltinimai pilies teisme, pvz., dėl nelegalaus įkalinimo, kuris įvyko dėl skolos – prie smurtinių. Aišku, toks skirstymas turi savų trūkumų, tačiau pasirinktas kaip optimaliausias, mažiausiai blaškantis skaitytoją.

EKONOMINIAI FINANSINIAI KONFLIKTAI, NESMURTINIAI NUSIKALTIMAI

Nors po tvano laikotarpio Vilnius buvo praradęs savo ekonominę galybę, jis liko svarbus ūkinis centras, prekyba jame buvo intensyvi. Bajorai, o neretai ir dvasininkai bei vienuoliai, turėjo nemažai tokio pobūdžio interesų, gabendavo į LDK

sostinę savo valdose pagamintus produktus, vietines ir importines prekes. Dėl to kildavo konfliktų.

Mokesčiai ir muitai – dažnai tapdavo dvasininkų ir vienuolių bei pasauliečių bajorų konfliktų priežastimi, tai ypač ryšku Lietuvos išdo tribunolo bylose. Palyginus su kitomis institucijomis (pvz., pilies ar žemės teismais) tokio pobūdžio konfliktai jų bylose gana reti. Galima pateikti kelis konfliktų dėl šių priežasčių pavyzdžius.

1746 m. Vilniaus karmelitai protestavo prieš Slonimo pavieto pataurininkį Tomą Bulharyną (Tomasz Bulharyn). Konfliktas kilo dėl to, kad pataurininkio žmonės apkaltino vienuolino pavaldinius nedeklaravus Zelvoje (dabartinė Baltarusija) pirktų prekių, atėmė jas, sumušė ir uždarė juos į kalėjimus¹⁰.

1772 m. į pilies teismą kreipėsi Tomas Paškevičius (Tomasz Paszkiewicz), skųsdamas Lukiškių dominikonus dėl to, kad šie nesilaikė kontrakto sąlygų. Vienuoliai priėmė jiems atvežtą druską, bet vėliau neatsiklausę pardavė ją miestiečiui pirkliui Juozapui Pavlovskiui (Józef Pawłowski) po 23 auksinus už statinę, nors druskos kaina buvo gerokai didesnė¹¹.

Kildavo ginčai ir dėl prekybos mieste. 1731 m. Lietuvos Išdo tribunolą pasiekė skundas, kuriame Smolensko vyskupijos kancleris, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios klebonas Juozapas Donatas (Józef Donat) kaltino Vilniaus kamarininką ir Livonijos kaštelioną Aleksandrą Pšezdzeckį (Aleksander Przewdziecki). Perėmęs Vilniaus kamaros muitų administravimą jis, anot skundo, iš bažnyčios ėmė neteisėtus mokesčius, savo žmones siuntė užpulti žydų prekybos vietų, užpjudė juos¹². Į tai pats Pšezdzeckis atsakė skundu prieš Donatą, esą dvasininkas leisdavo nemokėti kromininkams žydams mokesčių, darydamas nuostolius valstybės išdui. Išdo tribunolas sprendimą atidėjo¹³.

1743 m. Vilniaus reguliniai kanauninkai bylinėjosi su Vilniaus pavaivadžiu Mikalojumi Petrusevičiumi. Konfliktas kilo dėl prekiavimo kanauninkų jurisdikijoje Antakalnyje, vadintoje Žvejų (*Rybacka*). Skunde aiškinta, kad artilerijos žmonės mušė ir vijo iš turgaus kanauninkų žmones¹⁴. Kita vertus, konfliktai dėl mokesčių kildavo ir tokiomis aplinkybėmis, kai tiek bajorai, tiek pasauliečiai veikdavo kartu, pvz., 1755 m. dėl gėralų bei šilinginio mokesčių nemokėjimo akademijos

¹⁰ 1746 rugsėjo 22, Teismo sprendimas, 1746 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2687, l. 1722–1723v.

¹¹ 1772 spalio 31, Tomo Paškevičiaus skundas prieš Lukiškių dominikonus, 1771–1773 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4787, l. 803–803v.

¹² 1731 kovo 17, Teismo sprendimas, Lietuvos išdo tribunolo sprendimai, LVIA, SA 2434, l. 152–153v; 1731 rugsėjo 1, Teismo sprendimas, 1731 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2678, l. 61–62v.

¹³ 1731 rugsėjo 1, Teismo sprendimas, 1731 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2678, l. 131–132v.

¹⁴ 1743 rugsėjo 28, Teismo sprendimas, 1741–1743 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2684, l. 2788–2789v.

ir Vilniaus terciato (Šnipiškių kolegijos) jėzuitus, kaip ir kitus vienuolius, bei ne vieną pasaulietį (kažkokį Juozapą Čopinskį (Józef Czopiński), dominikonų jurisdikcijos gyventojus ir kitus) kaltino Vilniaus pateisėjis Jonas Monkevičius¹⁵.

Konfliktuota dėl nuosavybės mieste. Pvz., 1742 m. Mstislavlio vaivadienė Teodora Sapiegienė ir jos dukra Kristina Sapiegaite kreipėsi į pilies teisimą, skųsdamos Vilniaus dominikonus ir benediktines dėl kėsimosi į jų rūmų teritoriją Trakų gatvėje. Vienuoliai, pasak skundo, darydami remontą užgrobė pusę jiems nepriklausančio kiemo, pragriovė sieną ir balkiai pavojingai kyšojo Sapiegų rūmų pusėje. Vėliau dominikonų žmonės užmūrijo Sapiegų rūsių langus. Skųstasi esą tiesdami vandentiekio vamzdžius, kuriais tekėjo vanduo iš Vingrių, dominikonų pasamdyti darbininkai išardė gatvės grindinį ir neužtaisė jo net prašomi. Remontuodamos savo vienuolyną vienuolės benediktinės taip pat apnaikino Sapiegų rūmus. Jų žmonės bendroje sienoje išmušė ertmes langams ir taip sugadino svetimą pastatą, juolab į „svetimą kiemą žiūrėti nereikia ir nepritinka“, teigta skunde. Išnagrinėjęs skundą pilies teismas paskyrė dominikonams ir benediktinėms banicijos bausmę¹⁶.

1748 m. dėl Vinholdų mūrinio namo Pilies gatvėje, Vilniuje, pasisavinimo Lydos pavieto vaikaitis Mykolas Olševskis (Michał Olszewski) kreipėsi į pilies teisimą protestuodamas prieš Vilniaus akademijos jėzuitus¹⁷. 1752 m. Vilniaus pijorai kreipėsi į pilies teisimą skųsdami Lietuvos Brastos kaštelioną Stanislovą Bužinskį (Stanisław Burzyński). Jis kaltintas, kad prievarta užėmęs ir neatiduodąs Špitolės (Szpitalna) ir Kotovičių mūrinių namų Vilniuje¹⁸.

Dvasininkų bei vienuolių ir bajorų pasauliečių interesai kartais susikirsdavo, o kartais ir būdavo tapatūs vadinamosiose jurisdikcose – privačiose bajorų ar dvasininkų, vienuolių bei jų institucijų valdose miestuose. Žinomas Lietuvos metrikos asesorių teismų knygoje užfiksuotas konfliktas, kuriame 1720 m. Vilniaus pilininkas Mykolas Savickis buvo kapitulos kaltintas dėl to, kad pasigrobė ne vieną pastatą iš kapitulos jurisdikcijos, plėšė kapitulos herbus, spaudė jos gyventojus neteisėtais mokesčiais. Už nusikaltimus pilininkas buvo nubaustas banicijos bausme, o jo

¹⁵ 1755 spalio 3, Vilniaus pavieto pateisėjo Jono Monkevičiaus skundas prieš Vilniaus akademijos jėzuitus, Vilniaus terciariumą, Vilniaus dominikonus, prie Šv. Jurgio bažnyčios reziduojančius karmelitus, Vilniaus pranciškonus, bazilijonus, prie Aušros vartų reziduojančius basuosius karmelitus, kitus pasaulietinius asmenis, 1755 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4767, l. 845–845v; Burba D. Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji..., 172.

¹⁶ 1742 sausio 11, Teismo sprendimas, 1742 m. Vilniaus pavieto pilies teismo knyga, LVIA, SA, b. 4754, l. 164–167v.

¹⁷ 1748 rugsėjo 5, Lydos pavieto vaikaitio Mykolo Olševskio skundas prieš Vilniaus akademijos jėzuitus, 1748 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4760, l. 1049–1049v; D. Burba. Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji <...>, 171.

¹⁸ 1752 rugpjūčio 30, Vilniaus pijorų skundas prieš Lietuvos Brastos kaštelioną Stanislovą Bužinskį, 1752 m. Vilniaus pavieto pilies teismo knyga, LVIA, SA, b. 4764, l. 849–850v.

jurisdikai paskirta 3000 auksinų bauda¹⁹. Tačiau vėliau jis kreipėsi į tą patį teismą ir nurodė, kad kapitula jau seniai užgrobusi vaškininkystę prie Plikojo kalno, pasisavino nemažai namų iki Vilnios upės. Taip pat jis teigė, kad jokie pastatai ar kapitulos herbai nenukentėjo. Teismas kaltinimus jam panaikino²⁰.

1744 m. į teismą kreipėsi Vilniaus vyskupas Mykolas Zenkovičius ir protestavo prieš Kazimierą Romanovičių (Kazimierz Romanowicz) ir jo bendrininkus. Konfliktas kilo dėl mūrelių ir griuvėsių vyskupo jurisdikijoje, juos minėtasis bajoras siekė pasigrobtį. Jie neleido net teismo pareigūnui aprašyti tų griuvėsių²¹.

Ginčai kildavo ir dėl testamentų. 1767 m. Vilniaus profesų namų jėzuitų vienuoliai skundėsi, esą, Liudvikas Nelubovičius (Ludwik Nielubowicz) juos neteisėtai apskundė dėl Lydos pavieto rotmistrienei Teresei Korženevskai (Teresa Korzeniewska) padaryto spaudimo. Jėzuitai nesutiko, kad privertė bajorę prieš mirtį sudaryti vienuoliams palankų testamentą²².

Kildavo konfliktų ir dėl teismų sprendimų. Pvz., 1755 m. Vilniaus pavieto pakamariš Jonas Horainas (Jan Horain) skundė karaliaus dvariškį Ignotą Kašicą (Ignacy Kaszyc) ir Vilniaus augustinus (augustijonus). Esą jie susitarę, bet nepranešę ieškovui Lietuvos vyriausiam tribunole prirašę prie svetimo kaltinimo J. Horaino pavardę ir teismas už akių jį nuteisė nemaža pinigine bauda ir infamijos bausme. Vėliau atsakovai grasino ieškovui²³.

Dažnai bylos vyko dėl skolų. Pvz., 1744 m. Valavičių koplyčios klebonas Antanas Zavadzkiš (Antoni Zawadzki) protestavo prieš bajorus Steponą ir Teresę Kazakevičius dėl to, kad šie neatidavė 30 auksinų sumos. Už tai teismas juos nuteisė banicija ir infamija ir leido perimti jų namą už Aušros vartų²⁴. Skolų sumos būdavo įvairios. Pvz., 1746 m. dėl 3000 auksinų skolos į teismą kreipėsi Vilniaus bazilijonai, kaltindami šiuo nusikaltimu Vilniaus pavieto arklidininką Joną Horainą (Jan Horain)²⁵. O Vilniaus bernardinės Juozapui Sosnovskiui (Józef Sosnowski) tais pačiais metais iškėlė bylą dėl 12 000 auksinų skolos²⁶. Dažniausiai prasiskolindavo

¹⁹ 1720 sausio 20, Teismo sprendimas, 1720–1722 m. asesorių teismo sprendimai, Lietuvos metrika (toliau – LM), nr. 397, l. 726–729v.

²⁰ 1727 rugsėjo 11, Teismo sprendimas, 1727 m. asesorių teismo sprendimai, LM, nr. 401, l. 430–435v.

²¹ 1744 rugsėjo 12, Teismo sprendimas, 1744 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2685, l. 1435–1438v.

²² 1767 gegužės 23, Vilniaus profesų namų jėzuitų skundas prieš Liudviką Nelubovičių, 1767–1768 m. Vilniaus pavieto žemės teismo knyga, LVIA, SA b. 4220, l. 1047–1047v; Burba D. Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji <...>, 172.

²³ 1755 birželio 9, Vilniaus pavieto pakamario Jono Horaino skundas prieš karaliaus dvariškį Ignotą Kašicą ir Vilniaus augustinus (augustijonus), 1755 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4767, l. 363.

²⁴ 1744 kovo 24, Teismo sprendimas, 1744 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2685, l. 677–680v.

²⁵ 1746. rugsėjo 24, Teismo sprendimas, 1746 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2687, l. 2112–2113v.

²⁶ 1746 rugsėjo 24, Teismo sprendimas, 1746 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2687, l. 2024–2025v.

bajorai vienuoliams, bet yra ir tokių bylų kaip 1750 m. Antano ir Teresės Pacų skundas prieš Vilniaus dominikonus dėl 586,5 talerio Krukovskiams (Krukowscy) vienuolino reikmėms, bet šie negrąžino tos sumos²⁷.

1744 m. Vilniaus benediktinės teisėsi su Širvintų seniūnu Mykolu ir jo sutuoktine Agota Eperiašais (Michał i Agata Eperiaszowie), esą, jos nėra skolingos minėtiesiems asmenims. Pasak vienuolių, jos turėjo 100 talerių skolą, bet atidavė 60 ir dar pridėjo kaip užstatą deimantinį kryželį, tačiau minėtieji atsakovai pretenzijų neatsisakė²⁸.

Kartais kildavo konfliktų ne tik dėl pinigų, bet ir dėl brangenybių. Pvz., 1724 m. Bielsko žemės medžioklininkas Antanas Šorčas (Antoni Szorc) protestavo prieš Vilniaus bernardines. 1723 m. šio bajoro sutuoktinė Sofija Lanevska Šorčova teigė davusi pasaugoti į *patikimas rankas* vienuolei Marijonai Benediktai Truskovskai (Mariana Benedykta Truskowska) savo papuošalus: vėrinį su 5 perlais, kainavusį 20 talerių, ir deimantinius auskarus su 18 deimantų, kainavusius 25 talerius. Vienuolės nenorėjo jo grąžinti, kai ieškovė to pareikalavo. Ieškovė teigė, kad piktai ją apšaukė ne tik vienuolė M. B. Truskovska, pasisavinusi brangenybes, bet ir kitos vienuolės²⁹.

Taigi ekonominių finansinių ir nesmurtinių konfliktų tarp dvasininkų bei vienuolių ir bajorų pasauliečių pobūdis Vilniaus erdvėje buvo pats įvairiausias. Sunku statistiškai apskaičiuoti, kurie konfliktai vyravo, tačiau galima tvirtinti, kad jie būdavo dažniausiai dėl prekybos, muitų ir mokesčių bei skolų negrąžinimo. Konfliktai dėl nuosavybės priklausomybės ar dėl kitų priežasčių buvo retesni. Galima spėti, kad tokios tendencijos atsirado todėl, kad bajorai, beje, kartais ir dvasininkai, į LDK sostinę atvykdavo tik su reikalais, nuolat čia negyvendavo. Tad konfliktai dėl skolų galėjo būti ne visai susiję su nuolatinio gyvenimu ar netgi atvykimu į Vilnių. Visgi teisiškai jie vyko Vilniaus erdvėje.

SMURTINIAI NUSIKALTIMAI

Kaip jau minėta, bajorai pasauliečiai ir dvasininkai, vienuoliai tarpusavyje nuolat konfliktuodavo Vilniaus erdvėje, kartais šių grupių atstovai tiesiog susikaudavo. Tiesa, dėl konkrečių nusikaltimų dažniausiai būdavo skundžiami dvasininkų, vienuolių tarnai, jie daugiausia ir nukentėdavo, bet pagal to meto teisės normas už savo pavaldinių nusikalstamas veikas turėjo atsakyti visų pirma jų savininkas. Nors

²⁷ 1750 rugsėjo 2, Teismo sprendimas, 1750 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2690, l. 466–467v.

²⁸ 1744 kovo 17, Teismo sprendimas, 1744 m. Lietuvos išdo tribunolo aktai, LVIA, SA 2685, l. 39–40v.

²⁹ 1724 birželio 9, Bielsko žemės medžioklininko Antano Šorčo skundas prieš Vilniaus bernardines, 1724 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4739, l. 1006–1006v.

dvasininkai bei vienuoliai kaip ieškovai ar atsakovai, tiesiogiai dalyvaujantys smurtiniuose nusikaltimuose, minimi, bet nedažnai.

Vilniaus pavieto pilies ir žemės bylose pateikiama informacija apie nusikaltimus prieš gyvybę ir sveikatą (nužudymus, nelegalius įkalinimus) bei nusikaltimus prieš gyvybę, sveikatą ir nuosavybę (namų užpuolimus, plėšimą)³⁰.

Vilniaus mieste, kaip ir visame Vilniaus paviete, bajorų bylose dažniausiai minimas smurtinis nusikaltimas buvo kūno sužalojimas. Mieste dėl vienų ar kitų priežasčių muštynės netgi tarp dvasininkų, vienuolių vykdavo nuolat. Tačiau statistinė analizė parodo aiškia disproporciją. Tarp bajorų pasauliečių tarpusavio konfliktų tokios bylos labai dažnos, o štai bajorų pasauliečių ir dvasininkų ar vienuolių teisiniuose konfliktuose tokių procesų mažiau. Pilies teismo duomenimis iš 254 rastų bajorų smurto mieste atvejų tik 19 kaip ieškovai ar atsakovai dalyvavo dvasininkai ir vienuoliai (tiesa, į šią statistiką neįtraukti smurtiniai dvasininkų ir vienuolių tarpusavio konfliktai, bajorų pasauliečių ir dvasininkų bei vienuolių bylos prieš miestiečius, žydus, bet jų irgi gana mažai). Kaltinimai dalijasi per pusę – 7 dvasininkai ir vienuoliai buvo ieškovai, 12 atsakovų. Žemės teisme tokių konfliktų irgi nedaug. Kodėl atsirado ši tendencija, atsakymas gali būti tik hipotetinis. Galbūt tai susiję su bajorų smurto miesto erdvėje specifika. Dažnai bajorų konfliktai vykdavo po seimelių ar tribunolų, įkaušus, siekiant suvesti sąskaitas ar tiesiog supykus. Matyt, dvasininkai bei vienuoliai tokiose situacijose atsidurdavo rečiau. Dvasininkai ir vienuoliai nesinešiodavo ginklų. Tačiau, kaip aiškėja iš aukščiau pateiktos medžiagos, dvasininkų, vienuolių ir bajorų pasauliečių konfliktai dėl ekonominių bei finansinių klausimų nebuvo reti. Todėl lieka neatsakytas klausimas, kodėl jie rečiau išvirsdavo į šiuos gana atsitiktinius smurtinius konfliktus.

Pvz., 1717 m. Jonas Girdvainis ir Vilniaus Šv. Marijos Magdaliėtės bažnyčios klebonas Andrius Šikšnaris (Andrzej Szyksznar) skundė Joną Hatovskį (Jan Hatowski). Remiantis skundu, su kompanija užpuolęs Girdvainių namą, užpuolikas kapojo langines. Atėjęs dvasininkas bandė sudrausminti smurtautoją, bet buvo įžeistas ir sužeistas kardu³¹. 1766 m. bajoras Stanislovas Bochdanovičius (Stanisław Bochdanowicz) skundė Vilniaus augustinų (augustijonų), reziduojančių Savičiaus gatvėje, priorą Erazmą Balfordą (Erazm Balford). Esą šis ieškovą pasikvietė į vienuolyną ir prioro celėje kartu su kitais vienuoliais išplakė rykštėmis³². Nukentėdavo

³⁰ Apie smurtinių nusikaltimų skirstymą pagal rūšis žr.: Burba D. *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.* Daktaro disertacija. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010, 10–15.

³¹ 1717 vasario 16, Jono Girdvainio ir Vilniaus Šv. Marijos Magdaliėtės bažnyčios klebono Andriaus Šikšnaros skundas prieš Joną Hatovskį, 1717 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4731, l. 330–331v.

³² 1766 liepos 1, Vaznio Juozapo Šrodovskio (Józef Szrodowski) reliacinis kvitas, 1765–1766 m. Vilniaus pavieto žemės teismo knyga, LVIA, SA, b. 4216, l. 1053–1053v; 1766 liepos 5, Teismo sprendimas. Ten pat,

ir vienuolių tarnai bei pavaldiniai. Pvz., 1766 m. dėl jiems dirbusio staliaus Mato Steparevičiaus (Mateusz Stepawarewicz) sumušimo prie Šv. Jurgio bažnyčios rezidavę karmelitai skundė Upytės pavieto paseniūnį ir pulkininką Stanislovą Ruselį (Stanisław Russel). Esą Steparevičius dirbo vienuolių teritorijoje, kasė smėlį, bet prie jo prikibęs Ruselis „liepė užversti duobę mėšlu (šiukšlēm(?))“, vėliau primušė, smaugė, tąsė po žemę³³. Tiesa, vėliau pats Ruselis iškvietė teismo pareigūną, kuris apžiūrėjęs pasakė, esą, jokios smurto žymės ant minėtojo staliaus kūno nerado³⁴.

Vertinant nelegalaus įkalinimo nusikaltimą, rasta taip pat labai nedaug faktų iš dvasininkų, vienuolių ir bajorų pasauliečių konfliktų Vilniuje. Šis nusikaltimas nebuvo itin retas miesto erdvėje, žinomi 79 tokio pobūdžio nusikaltimų faktai, o dvasininkai ir vienuoliai minimi tik trijuose ir juose bajorai pasauliečiai buvo ieškovai. Pvz., 1734 m. per Čižų konfliktą su Vilniaus dominikonais, po smurto kelyje, Ruchovščiznos (galbūt Rukonių (dabartiniame Šalčininkų rajone(?)) valdų valdytojas Kazimieras Hatovskis (Kazimierz Hatowski) buvo nugabentas ir įkalintas Vilniuje dominikonų vienuolyno rūsyje, o vėliau ir pilies kordegardijoje³⁵. 1753 m. Kotryna Jazvicka (Katarzyna Jazwicka) skundė Breslaujos dekaną Inocentą Honestį (Inocenty Honesty) dėl to, kad šis ją pakvietęs derėtis, bet įkalinęs privačiai, priverkęs pasirašyti namelio Puškarnėje pardavimo aktą³⁶.

Tipiniams miesto nusikaltimams galima priskirti miesto namų užpuolimus, tokių atvejų tiriamauju laikotarpiu pilies teisme užfiksuota 63, dvasininkai ir vienuoliai juose dalyvavo 10 kartų (5 kartus buvo ieškovai, 5 atsakovai).

Vilniuje pulti ne tik civiliniai pastatai, bet netgi bažnyčios. 1724 m. per Dievo Kūno šventės procesiją Savičiaus gatvėje buvusią augustinų (augustijonų) bažnyčią užpuolė ginkluota apie 40 žmonių gauja, kuriai vadovavo broliai Florijonas ir Benediktas Grabovskiai (Florian i Benedykt Grabowscy). Gaują sudarė Lietuvos vyriausiojo tribunolo vėliavos kareiviai ir kiti asmenys. Iš pradžių užpuolikai smurtavo prie bažnyčios esančiose kapinėse, vėliau įsiveržė į vidų, ten šaudė ir smurtavo. Buvo sumuštas ne vienas vienuolis. Atvykęs teismo pareigūnas konstatavo, kad bažnyčia pritaškyta kraujo³⁷.

l. 1084–1085v.

³³ 1766 birželio 20, Vaznio Juozapo Novickio reliacinis kvitas, 1765–1766 m. Vilniaus pavieto žemės teismo knyga, LVIA, SA, b. 4216, l. 951–952v.

³⁴ 1766 birželio 30, Vaznio Juozapo Šrodovskio reliacinis kvitas, 1765–1766 m. Vilniaus pavieto žemės teismo knyga, LVIA, SA, b. 4216, l. 1051–1051v.

³⁵ 1734 spalio 8, Vilniaus žemės teisėjaičio Albrechto Čižo ir Rukonių dvarų valdytojo Kazimiero Hatovskio skundas prieš Vilniaus dominikonus, 1734–1737 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4749, l. 271–272v.

³⁶ 1753 gegužės 30, Kotrynos Jazvickos skundas prieš Breslaujos dekaną Inocentą Honestį, 1753 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4765, l. 657–658v.

³⁷ 1724 birželio 23, Vilniaus augustinų (augustijonų) skundas prieš Florijoną ir Benediktą Grabovskius ir jų pagalbininkus, 1724 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4739, l. 1041–1041v;

1747 m. LDK vaisksis Dominykas Savanevskis skundėsi, kad jo mūrinį namą Žydų gatvėje užpuolė Subatnikų (dabar Baltarusijoje, netoli Ašmenos) klebono Juozapo Šimako (Józef Szymak) organizuota gauja, kurią sudarė jo tarnai, šeimyna ir nemažas Vilniaus žydų būrys. Jie siekė išvyti ten gyvenusią Antaną Škapeckį (Antoni Szkapeccki)³⁸. Tokiu pat nusikaltimu tais pačiais metais Vilniaus reguliniai kanauninkai kaltino Ignotą Petrą Peitautą (Petautą) (Ignacy Piotr Peytowt (Petowt)). Atsakovas, pasak vienuolių, *surinkęs valkatų gaują* užpuolė vienuolyno mūrinį namą, paskui ne kartą bandė pulti vienuolyną, siautė ir smurtavo šalia buvusiose kapinėse, grasino vienuoliams, kaltino juos slepiant ir neišduodant kažkokio nusikaltėlio³⁹.

1771 m. Stanislovo Matusevičiaus namas prie Pilies kalno buvo užpultas dėl to, kad vyko ieškovų ir tuometinio Vilniaus katedros kanauninko Stanislovo Bohušo Sestrencevičiaus (Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz) konfliktas dėl statybų prie Vilniaus emeritų (invalidų) kolegijos⁴⁰.

Dėl namų Vilniuje puldinėjimų būta ir daugiau dvasininkų bei vienuolių skundų prieš bajorus pasauliečius ir bajorų pasauliečių skundų prieš juos. Kyla klausimas, kodėl miesto namų užpuolimai tarp šių visuomenės grupių buvo palyginti dažnesni nei, tarkim, sumušimai. Galima spėti, kad tam turėjo įtakos dvasininkų bei vienuolių padėtis Vilniuje, jie visgi turėjo nemažai nuosavybės, ją uoliai gynė. Kita vertus, ne visi iš paminėtų dvasininkų nuolat rezidavo Vilniuje, tad vargu ar galima išskirti vienintelę priežastį, nulėmusią tokią konfliktų specifiką.

Plėšimas Vilniaus erdvėje buvo gana retai bajorų teismuose pasitaikantis nusikaltimas. Jei pilies teismo bylose užfiksuota Vilniuje 26 plėšimo atvejai, kuriuose dalyvavo bajorai, tai bylų, kuriose dalyvavo dvasininkai ar vienuoliai, rasta 7 (3 dvasininkai ir vienuoliai buvo ieškovai, 4 atsakovai). Pvz., 1724 m. dėl dviejų plėšimų Vilniaus bonifratų skundė LDK pakamarių ir artilerijos generolą Ernestą Denhofą (Ernest Denhof) bei jo raštininką ir ekonomą Simoną Moscickį (Szymon Mościcki). Iš pradžių vienuolių bernai Andrius ir Jurgis vyko „vargšams apkūrenti“ skirtomis malkomis pakrautu vežimu, bet priešininkai prie vienuolyno juos sumušė,

1724 birželio 23, Vaznio Jurgio Nececko (Jerzy Nieciecki) reliacinis kvitas. Ten pat, l. 1041v–1042v.

³⁸ 1747 balandžio 7, LDK vaiskio Dominyko Savanevskio skundas prieš Subatnikų kleboną Juozapą Šimaką, 1747 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4758, l. 260–260v.

³⁹ 1747, Vilniaus regulinių kanauninkų skundas prieš Ignotą Petrą Peitautą (Petautą), 1747 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4758, l. 538–538v.

⁴⁰ 1771 spalio 23, Stanislovo ir Konstancijos Matusevičių skundas prieš Vilniaus kanauninką Stanislovą Sestrencevičių, 1771–1773 m. Vilniaus pavieto žemės teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4221, l. 957–960; Burba D. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, 73–75.

atėmė vežimą su arkliais. Praėjus nedaug laiko vienuolius Antakalnyje sumušė tie patys žmonės, atėmė arklį ir balną⁴¹.

1744 m. Ašmenos pavieto vaiskienė Ona Loikova (Anna Łoykowa) skundėsi, kad jos pavaldinį bajorą Kazimierą Sicinskį (Kazimierz Siciński) apiplėšė Vilniaus akademijos jėzuitų bursos studentai. Žmogus ėjo pėsčias už Vilniaus vartų, bet kaltinamieji jį sugavo, smurtavo, įkalino, iš kišenės ištraukė ir paėmė 20 talerių⁴².

1759 m. LDK lauko sargybininkas Stanislovas Lopotas Bykovskis (Stanisław Łopot Bykowski) kaltino Vilniaus terciato (Šnipiškių kolegijos) jėzuitus, kad Vilniuje vienuoliai sugavo jo valstietį Motiejų Švedą, vykdžiusį savininkų pareigas, sumušė jį ir nusigabeno į savo valdas, atėmė pinigų, arklį⁴³.

Kartais dvasininkai bei vienuoliai ir bajorai konfliktuodavo įvairiose erdvėse – ne tik Vilniuje. Pvz., 1755 m. vyko Vilniaus bazilijonų bei Dominyko ir Jono Savanevskių (Dominik i Jan Sawaniewscy) konfliktas. Per jį bazilijonų pavaldiniai buvo ne kartą sumušti (pvz., kelyje valstietis Juozapas Kovšikas (Józef Kowszyk) ir Vilniuje pavaldinys Pranciškus Sobolevskis (Franciszek Sobolewski)), taip pat Vilniuje ir kelyje įvyko ne vienas Savanevskių organizuotas plėšimo aktas, pagrobti vežimai, arkliai⁴⁴.

Galima teigti, kad vargu ar pastebima kažkokia tendencija dažniau prasikalsti, būdinga vieno ar kito sluoksnio atstovams. Tai, kad pilies ir žemės teismuose bajorai pasauliečiai buvo kiek dažniau ieškovai nei atsakovai bylose su dvasininkais bei vienuoliais, ne itin stebina: visgi – tai bajoriškos institucijos. Proporcingai kiek dažnesni buvo su nuosavybe susiję nusikaltimai – namų užpuolimai, plėšimas, bet ši tendencija nėra ryški. Kūno sužalojimo ir nelegalaus įkalinimo faktų rasta nedaug.

⁴¹ 1724 rugsėjo 22, Vilniaus bonifratų skundas prieš LDK pakamarių ir artilerijos generolą Ernestą Denhofą bei jo raštininką ir ekonomą Simoną Moscickį, 1724 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4739, l. 1488–1489v.

⁴² 1744 lapkričio 7, Ašmenos pavieto vaiskienės Onos Loikovos skundas prieš Vilniaus jėzuitų akademiją, jėzuitų bursos studentus, 1744 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4756, l. 776–776v; 1744 lapkričio 7, Vaznio Ignoto Tado Klimaševskio (Ignacy Tadeusz Klimaszewski) reliacinis kvitas, ten pat, l. 778–778v.

⁴³ 1759 vasario 20, LDK lauko sargybininko Stanislovo Lopoto Bykovskio skundas prieš Vilniaus terciato jėzuitus, 1759 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4772, l. 108–109v; D. Burba. Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji <...>, 170.

⁴⁴ 1755 rugpjūčio 12, Vilniaus bazilijonų skundas prieš Dominyką ir Joną Savanevskius, 1755 m. Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knyga, LVIA, SA, b. 4767, l. 687–687v; 1755 rugsėjo 9, Vilniaus bazilijonų skundas prieš Dominyką ir Joną Savanevskius, ten pat, l. 785–785v; 1755 rugsėjo 9, Vaznio Mykolo Juchnovičiaus Suchockio (Michał Juchnowicz Suchocki) reliacinis kvitas, ten pat, l. 786–786v; 1755 spalio 29, Vilniaus bazilijonų skundas prieš Dominyką ir Joną Savanevskius, ten pat, l. 880–880v; 1755 lapkričio 5, Vaznio Jono Kozlovskio (Jan Kozłowski) reliacinis kvitas, ten pat, l. 893–893v.

APIBENDRINIMAS

Akivaizdus faktas, kad nusikaltimų ir kitų interesų nesutapimų tarp bajorų pasauliečių ir dvasininkų bei vienuolių XVIII a. Vilniuje tikrai kildavo ir jų buvo gana daug. Visgi kiek tai buvo sisteminiai dviejų visuomenės sluoksnių susidūrimai? Viena vertus, išties randama informacijos apie nesutarimus tarp bajoriškų ir dvasininkijos institucijų (pvz., pilininko ir kapitulos institucijų konfliktas jurisdikose), tačiau absoliuti dauguma kitų kaltinimų – asmeniniai, privatūs. Sisteminius konfliktus išvelgti sunkiai pavyksta. Panašūs asmenų interesai, erdvė, statusas visuomenėje, galimybės per teisminį procesą, net gyvenimo būdas lėmė, kad konfliktuose tarp šių dviejų sluoksnių juntama tam tikras lygiavertiškumas, t. y. tiek nusikaltimai, tiek baudmės buvo identiškos. Vargu ar galėjo būti kitaip, nes Lietuvos Statutas, pagal kurį vyko teismai, garantavo panašias teises dvasininkams, vienuoliams ir pasauliečiams bajorams. Beje, lygiavertiškumo veiksnys atsispindi ir kituose šaltiniuose – pvz., privačioje korespondencijoje. Nagrinėjant tiek konfliktus dėl muitų, prekybos, nuosavybės, skolų ar kitų ekonominių finansinių interesų, tiek miesto erdvės smurtinius nusikaltimus (kūno sužalojimo, nelegalaus įkalinimo, namų užpuolimo, plėšimo faktus) ypatingai ryškių ir nuolat besikartojančių tendencijų užčiuopti nepavyko. Taigi, iš esmės galima kalbėti apie dviejų daugmaž lygių partnerių santykius.

Kita vertus, klaidinga būtų manyti, kad dvasininkų bei vienuolių ir pasauliečių bajorų gyvenimas buvo nuolatinis konfliktas. Testamentuose ir kituose raštuose nuolat minimos solidžios donacijos, paskiriamos didelės lėšos už mišių skaitymą, tiesa, kartais ir dėl testamentų vykdymo kildavo konfliktų. Gausi korespondencija parodo, kad šie sluoksniai daugiau bendradarbiavo nei konfliktavo.

Ką gi galima pasakyti apie bendrą bajorų pasauliečių ir katalikų dvasininkų bei vienuolių įtaką Vilniaus miesto raidai XVIII a.? Konfliktų ir interesų spektras, pateiktas straipsnyje, leidžia teigti, kad ji buvo išties nemenka ir miesto erdvėje teisiamasi buvo tarpusavyje, apeinant miestiečių luomą.

Domininkas Burba

LEGAL CONFLICTS OF LAY NOBLES WITH CATHOLIC CLERGYMEN IN
18th CENTURY VILNIUS

SUMMARY. While investigating the legal conflicts between lay gentry and Catholic clergy (priests and monks) in 18th century Vilnius, it becomes evident that such cases were not rare. Data available from Vilnius District castle and land courts, Lithuanian Metrics' Assessor Court, and the Tribunal of the Lithuanian Treasury disclose considerable information about economic and financial as well as violent criminal conflicts in Vilnius. In the economic financial sphere,

the main court cases were related to taxes, trade, and customs. Another large group of cases involved conflicts concerning non-payment of debts. Moreover, there also were conflicts related to property, losses incurred during construction, and wills, but these were less common. The conflicts involving criminal violence were of these types: bodily injury, illegal imprisonment, home invasion, and robbery. Although bodily injuries were the most numerous proportionally (compared with other crimes committed by nobles in the district of Vilnius), such crimes were even more rare than such already infrequent crimes as, for example, assaults upon city houses. Analyzing these data does not disclose the presence of any systematic conflicts between two layers of society; rather, these conflicts usually were personal or sometimes institutional in nature. The data allow the conclusion that the resolution of both violent and non-violent conflicts between lay nobles and Catholic clergymen in Vilnius shows a certain equity. The lay noblemen and the clergymen generally were representatives of the same social class. Even though their status and institutional affiliation might have been different, their interests, their temporal and geographical location, their position in society, their rights and the possibilities open to them in the judicial process, even their lifestyles in general were similar. Often the clergy represented the interests of their family rather than that of their social class.

KEYWORDS: legal disputes, Catholic clergy, gentry, nobility, Vilnius, city.

LITERATŪRA

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

Lietuvos valstybės istorijos archyvas

F: Senieji aktai, b. 2434; 2678; 2684; 2685; 2687; 2690; 4216; 4220; 4221; 4731; 4739; 4749; 4754; 4756; 4758; 4760; 4764; 4765; 4767; 4772; 4787.

Lietuvos metrika, 397; 401.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

F: 76 – Disertacijų rinkinys, b. 8.

TYRIMAI

Baliulis A. Asesorių teismo sprendimai dėl bažnyčių turto ir dešimtinės XVII a. *Lituanistica*, nr. 4. Vilnius, 2006.

Bružaitė R. LDK parapiinės dvasininkijos ir pasauliečių teisminiai ginčai XVI a. (Lietuvos metrikos teismų bylų knygų duomenimis). *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3. Sudarė Darius Antanavičius. Vilnius, Spauda, 2011.

Burba D. *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir baumsės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a.* Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, Istorija (05 H). Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.

Burba D. *Jėzuitai kaltintojai ir kaltinamieji: 1734–1773 m. Vilniaus pavieto teismų knygų informacija, Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas = Jesuits in Lithuania (1608–2008): life, work, heritage: [straipsnių rinkinys] / Lietuvos jėzuitų provincija, Lietuvos nacionalinis muziejus; [sudarė Neringa Markauskaitė; vertėja Aušra Simanavičiūtė]. Vilnius, Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012.*

Burba D. Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis). *Lituanistica*, t. 59, nr. 2(92), Vilnius, 2013.

Burba D. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.

Glemža L. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*. Monografija. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.

Glemža L. Instrukcijos LDK miestų deputatams į apygardų suvažiavimus, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, [kn.] 3. Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2001.

- Glemža L. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos požiūris į miestų problemą Ketverių metų seimo laikais (1788–1792). *Lietuvos istorijos metraštis*, [t.] 1, 2001. Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2002.
- Glemža L. Socialinių grupių susidūrimai LDK miestuose. *Darbai ir dienos*, t. 28. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.
- Glemža L. Vaidai miestuose ir miesteliuose: kova už savivaldą 1791–1792 metais. *Darbai ir dienos*, t. 37. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.
- Jurgaitis R. Katalikų bažnyčios problemos Vilniaus seimelyje (1696–1764). *LDK: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos studijos*. Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001.
- Jurginis J. Reakcinis bažnytinių jurisdikcijų vaidmuo Vilniaus istorijoje. *Lietuvos istorijos instituto darbai*, t. 1. Vilnius, 1951.
- Jurginis J. *Vilniaus miestiečių savivaldybės santykiai su feodalinėmis jurisdikcijomis 16-ame amžiuje*. disertacija istorijos mokslų kandidato laipsniui įgyti. Vilnius, 1947.
- Pakarklis P. *Raštai: Ateizmas*, ats. red. Bronius Vaitkevičius; tekstą parengė ir paaiškinimus parašė Ingė Lukšaitė. Vilnius, Mintis, 1987.
- Pakarklis P. *Ekonominė ir teisinė katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*. Vilnius, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.